

Йовковият „другоселец” - чужд и свой

Разказът „Другоселец” принадлежи кум сборника „Вечери в Антимовският хан”. В него се разискват някои от основните проблеми, характерни за книгата, а и изобщо за Йовковото творчество – за отношението към другия и за човешката доброта, за способността да се откликва на чуждата болка и за уменията да се съпреживява, за човешката самота и за човешкото страдание, въпреки съпричастието на другите. Както често става в Йовковите разкази, вниманието на повествователя не е съсредоточено върху драматизма на случката, а по-скоро върху начина, по който събитията се осмислят и преценяват. Образът се случва сякаш е един миг, в който жсияки прозират своята заблуда и реагират по нов, напълно протижоположен начин.

Заглавието на текста насочва към главният герой на разказа-другоселеца. Опозицията своя-чуждо е основополагаща в традиционното общество, според нея най-напред се преценява един човек. Почти винаги другостта се определя като нещо опасно, вредно, заплашително.

От друга страна, началото на текста изрично посочва, че е празник, а по време на празника човек напуска всекидневните си убеждения, устремява очите си към Бога, към своята съжест и към своята душа. Към темата за празника повествователят се връща и по-късно, преди завръзката за текста, като лайтмотив, като втори скрит план, на фона на който описаните събития придобиват нов смисъл. Така неусетно заглавието и началото на разказа влизат в деликатен спор, който по-късно се превръща в проблемен възел на сюжета.

„Другоселецът” има дълга експозиция, в която времето почти е спряло. Празничното в подчертано чрез художествените детайли в началото на текста – селяните са с чисти бели ризи, пременени, непривично изглеждащи без работа. Разговорите им са съсредоточени върху добрата реколта, която очакват. За мъжете в кръчмата това е най-важното, тя е смисълът на техните условия, в нея са техните надежди, затова трябва да бъде опазена.

Единственият, на когото спира своето внимание повествователят, когото описва подробно, е Торашко каменарят. Той се различава от останалите. За разлика от другите

– той не си изкарва прехраната с земеделие, а с вадене на камъни, за разлика от всички , които взимат разгорещено участие в спора за нивите – той мълчи.

Оживлението в кръчмата изведнъж е прекъснато от полски пазач, който води със себе си човек. Появата на поляка с непознатия човек като че ли определя страховете на всички. Това, което забелязват най-вече е у непознатия, е, че е другоселец.

Стереотипите на патриархалното мислене се оправдават. Нарушителят е чужд и отношението към него трябва да бъде безкомпромисно. Яростта заслепява хората, защото е посегнато на най-святото им – на хляба. Художествените детайли в описанието на Татар Христов акцентират именно върху гнева и омразата към нарушителя: „Почервенял, с издути жили на шията, с изпъкнали сини очи, Татар Христов беше дигнал юмрук над другоселеца и само дете не го удряше още”. Останалите го насърчават. Другоселецът се опитва да обясни случилото се, но никой не иска да ги чуе. Той предварително е осъден, защото е преценен единствено и само през призмата на другистта. Кметът привидно се опитва да се държи според изискванията на поста, който заема, но и той е емоционално ангажиран с проблема и не може да остане безпристрастен. Затова глобата, която налага на нарушителя , е голяма.

В този момент, когато непознатия започва „бавно,с мъка” да бърка в кесията си, изведнъж селяните в кръчмата „проглеждат”. Такъв образ е характерен за Йовковите разкази, в които често героите изведнъж сякаш добиват различен поглед кум света и забелязват неща, които по-рано съм им убягнали. Както в „ По жицата” или в „Албена” читателят като че ли наблюдава през очите на някой друг. Изведнъж селяните разбират по вехтата кисия, по изтърканите с кръпки антерия, по треперищите ръце какъв човек имат пред себе си. Но не го изричат. Изрича го другият различен сред тях – Торашко каменарят. Селяните и в празника са заети с делничните си грижи, с мисълта за хляба си, с мисълта да опазят това, което Бог е наспорил. Единствен Торашко с различността си е напуснал пределите на делничното и вижда в селяните пред себе си не другоселеца, а човека, вижда своя брат. И от делника, когато чуждият е враг, разказът изгражда духовно пространство на празника, когато хората са братя, а не свои и чужди. Този преход отново е маркиран с характерното за йовковско: „Изведнъж стана нещо неочаквано”.

Селяните, когато разбират, че другоселецът не ги е излъгал и кончето му е болно, се надпреварват да му помагат. Татар Христов, който едва не е ударил другоселеца, разтрива болното животно. Всички са съпричастни на болката на чуждия.

Но Йовковият разказ не свършва по този начин. Човешките насторния са променливи. И селяните, съчувстващи на страдалеца, лека-полека са обзети отново от своите грижи, от своето всекидневие. Три пъти в текста, който следва, Йовков подчертава самотата на другоселеца: „ Другоселецът остана сам и започна да развежда коня си.”; „Никой не обръщаше внимание на другоселеца,”; „Другоселецът остана сам. Нито имаше кой, нито можеше някой да му помогне.” Тези повтарящи се художествени детайли са една от особеностите на Йовковия повествователен стил. Човешката мъка и болка, въпреки чуждото съпричастие, винаги се изживчват индивидуално. Другоселецът страда, забравил за себе си, коматът хляб, който селчните са му донесли, така си и стои. Той е привързан така към кончето си, както непознатите селяни са привързани към нивите си.

В края на разказа другоселецът е отново друг, различен, но различен с болката си, още по-трогателна на фона на веселието в кръчмата. Дори пияният Торашко, който е познал у непознатият свой брат, сега е различен:

По едно време излезе Торашко каменарят, погледна към другоселецът, но нито го видя, нито го позна. Торашко политна насам- натам и извика:

– Не ща да знам никого! Аз живея в Портартър!

Свидетели на страданието на човека са единствено звездите.

Разказите, които не са обединени в цикъла „ Вечери в Антимовския хан”, но са включени в едноименния сборник, започват с „По жицата” и завършват с „Другоселец”. Очевидно между двата текста могат да се направят доста паралели, както по отношение на изграждането, така и по отношение на смисъла. Посланието е, че чпвешката съпричастност никога не може да компенсира чуждото страдание, че добротата е необходима, защото ни прави хора, но, невинаги е достатъчна.